МРНТИ 06.71.57 **https://doi.org/10.58805/kazutb.v.2.31-1461**

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫРТУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК САЛАСЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАҒАЛАУ МЕН АРТТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ

[1]А.С. Кыпшакбаева, [1]А.И. Естурлиева, [2]Г.Д. Тасанова, [2]А.Ж. Асаинов, [2]Б.М. Баядилова

[1]Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан
[2]Қ. Құлажанов атындағы Қазақ технология және бизнес университеті, Астана, Қазақстан

Корреспондент-автор: gulviratasanova@yandex.ru

Туризм әлемдік экономиканың жетекші және серпінді салаларының бірі болып табылады. Жылдам өсу қарқынын, жоғары бәсекеге қабілеттілікті көрсете отырып, туризм әлеуметтік-экономикалық өсу мен дамудың катализаторы бола отырып, экономиканың негізгі салаларына үлкен әсер етеді. Қазақстанның туризм саласын трансформациялау, жаңа инновациялық технологияларға көшу ұлттық экономиканы әртараптандырудың, оның бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторы болып табылады.

Туризмге амбициялық міндеттер жүктелді-оның Қазақстанның ЖІӨ құрылымындағы үлесін 2030 жылға қарай 1,6-дан 8% - ға дейін ұлғайту. Қарқынды өзгеріп жатқан әлемде экономиканың цифрлық технологиялық платформаларға көшуі өнімділіктің одан әрі өсуіне және еңбекті интеллектуализациялауға, экономиканың барлық сегменттерінде күнделікті еңбектің жедел босатылуына ықпал етеді. Мақалада туризм саласында цифрлық технологияларды қолданудың отандық және шетелдік тәжірибесі талданады.

Шетелдік тәжірибені зерделей отырып, Қазақстанда саланы цифрландырудың пәрменді құралы ретінде неғұрлым табысты бизнес-модельдерді, технологияларды, процестерді белсенді пайдалану және бейімдеу қажет.

Зерттеудің мақсаты туризм саласында IT-технологияларды ілгерілету саласындағы экономикалық және институционалдық сипаттағы бар кедергілерді талдау болып табылады. Тұтастай алғанда, мақаладағы ұсыныстар бірыңғай маркетингтік стратегияны қалыптастыруға, жоғары сапалы инфрақұрылымды қамтамасыз етуге, саланы әртараптандыруға және бәсекелестік артықшылықтарды арттыру және әлемдік туристік ағындарға интеграциялау мақсатында Цифрлық платформаларға ауыстыруға бағытталған.

Түйін сөздер: бәсекеге қабілеттілік, туризм, туризмді әртараптандыру, цифрлық экономика, цифрландыру, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, инновациялық статистикалық платформа, онлайн-қызметтер.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING AND INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM INDUSTRY OF KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL MODERNIZATION

[1]A.S. Kypshakbayeva, [1]A.I. Yesturliyeva, [2]G.D. Tasanova, [2]A.Z. Assainov, [2]B.M. Bayadilova

[1]Caspian University of Technology and Engineering named after Sh. Yesenov, Aktau, Kazakhstan,
[2]Kazakh University of Technology and Business named after K.Kulazhanov, Astana, Kazakhstan,
e-mail: gulviratasanova@yandex.ru

Tourism is one of the leading and most dynamic sectors of the world economy. Demonstrating rapid growth rates, high competitiveness, tourism has a great impact on the main sectors of the economy, being a catalyst for socio-economic growth and development. The transformation of the tourism industry of Kazakhstan, the transition to new innovative technologies is the main factor in the diversification of the national economy, its competitiveness.

Tourism has been given ambitious tasks-to increase its share in the structure of Kazakhstan' S GDP from 1.6 to 8% by 2030. In a rapidly changing world, the transition of the economy to digital technology platforms contributes to further productivity growth and intellectualization of Labor, the accelerated release of daily labor in all segments of the economy. The article analyzes the domestic and foreign experience of using digital technologies in the field of Tourism.

Studying foreign experience, it is necessary to actively use and adapt the most successful business models, technologies, processes as an effective tool for digitalization of the industry in Kazakhstan.

The purpose of the study is to analyze the existing barriers of an economic and institutional nature in the field of promoting IT technologies in the field of Tourism. In general, the recommendations in the article are aimed at forming a single marketing strategy, ensuring high-quality infrastructure, diversifying the industry and transferring it to digital platforms in order to increase competitive advantages and integrate into world tourist flows.

Keywords: competitiveness, tourism, tourism diversification, digital economy, digitalization, information and communication technologies, innovative statistical platform, online services.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ И ПОВЫШЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИСТСКОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

[1]А.С. Кыпшакбаева, [1]А.И. Естурлиева, [2]Г.Д. Тасанова✉, [2]А.Ж. Асаинов, [2]Б.М. Баядилова

[1]Каспийский универстит технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова, Актау, Казахстан,
[2]Казахский университет технологии и бизнеса им. К.Кулажанова, Астана, Казахстан,
e-mail: gulviratasanova@yandex.ru

Туризм является одной из ведущих и динамичных отраслей мировой экономики. Демонстрируя быстрые темпы роста, высокую конкурентоспособность, туризм оказывает большое влияние на основные отрасли экономики, являясь катализатором социально-экономического роста и развития. Трансформация туристской отрасли Казахстана, переход на новые инновационные технологии являются основным фактором диверсификации национальной экономики, ее конкурентоспособности.

На туризм возложены амбициозные задачи-увеличить его долю в структуре ВВП Казахстана с 1,6 до 8% к 2030 году. В быстро меняющемся мире переход экономики на цифровые технологические платформы способствует дальнейшему росту производительности и интеллектуализации труда, ускоренному высвобождению ежедневного труда во всех сегментах экономики.

В статье анализируется отечественный и зарубежный опыт применения цифровых технологий в сфере туризма. Изучая зарубежный опыт, необходимо активно использовать и адаптировать наиболее успешные бизнес-модели, технологии, процессы как действенный инструмент цифровизации отрасли в Казахстане.

Целью исследования является анализ существующих барьеров экономического и институционального характера в области продвижения IT-технологий в сфере туризма. В целом предложения в статье направлены на формирование единой маркетинговой стратегии, обеспечение качественной инфраструктуры, диверсификацию отрасли и переход на цифровые платформы с целью повышения конкурентных преимуществ и интеграции в мировые туристические потоки.

Ключевые слова: конкурентоспособность, туризм, диверсификация туризма, Цифровая экономика, цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, инновационная статистическая платформа, онлайн-услуги.

Кіріспе. Қазақстан қазіргі әлемдік аренада тек бай табиғи ресурстарымен және үлкен аумағымен ғана емес, сонымен қатар өзіндік тарихы, мәдени мұрасы, дәстүрлері бар тәуелсіз мемлекет ретінде де ерекшеленеді. Елдің жетістіктері мен дамуы туралы ақпараттың алмасу мүмкіндіктерінің кеңеюі, тарихи, діни, мәдени дәстүрлерін көрсету, сондай-ақ экономика мен саясат саласының ерекшеліктерін жеткізу мемлекеттің имиджін қалыптастыруға ықпал етеді. Оңтайлы имидж мемлекет, өңір немесе сала үшін инвестициялық тартымдылықты арттыруға, сондай-ақ туризм саласын дамытуға септігін тигізеді.

Туризм тек экономикалық қызмет түрі ретінде ғана қарастырылмайды, ол сонымен қатар экономикалық өсімнің факторы, халықтың өмір сүру сапасын жақсартушы және экономиканың негізгі драйвері болып табылады. Сол себепті экономиканың және туристік саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, әсіресе ақпараттық технологиялардың тиімді дамуынсыз мүмкін емес. Қазақстан экономикасының цифрлық трансформацияға көшуі ақпараттық қоғамның қалыптасуына, азаматтар үшін ақпараттық инфрақұрылымның қолжетімділігінің артуына, бизнес жүргізуге жаңа мүмкіндіктерге және технологиялық жаңғырту жағдайында айтарлықтай экономикалық және әлеуметтік артықшылықтарға жол ашады.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу материалы ретінде келесі ресми және бағдарламалық құжаттар қолданылды:

- «Қазақстан – 2030» Стратегиясы;

- «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне цифрландыру, көлік және кәсіпкерлік мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2026 жылғы 9 қаңтардағы № 256-VIII Заңы;

- «Қазақстан Республикасының цифрлық кодексі»;

- «Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2030 жылға дейінгі Тұжырымдамасы» 2026 жылғы 9 қаңтардағы № 255-VIII ҚРЗ.

Зерттеудің мақсаттарына жету үшін деректерді іздеу және библиографиялық шолу жүргізілді, сондай-ақ шетелдік және отандық ғылыми басылымдар, журналдар мен ресми құжаттар қаралды. Ақпараттық ресурстар ретінде ұлттық баяндамалар, туризм саласындағы жаңа технологияларды дамыту бойынша халықаралық деректер, сонымен қатар Дүниежүзілік саяхат және туризм кеңесі (WTTC) жүргізетін елдердің туризм индустриясының бәсекеге қабілеттілігін бағалау материалдары пайдаланылды.

Зерттеуде туризм саласын жаңғырту және цифрлық технологияларға көшіру жағдайында жаңа технологияларды енгізу мәселелері қарастырылды. Отандық және шетелдік авторлардың іргелі және қолданбалы зерттеулері әдістемелік негіз ретінде қолданылды. Бұл зерттеу әдісі теориялық және сараптамалық талдау әдістерін қамтиды.

Сонымен қатар, зерттеу шеңберінде әлемдік туризм трендтері, ұлттық экономиканың оларды қабылдау қабілеті және жаңа технологияларды тиімді пайдалану мүмкіндіктері жүйелі түрде талданды. Осы арқылы туризм саласында цифрлық технологияларға сұраныстың негіздемесі берілді.

Нәтижелер және талқылау. Зерттеу нәтижелері туризм саласын дамытудың стратегиялық мақсаты ұлттық туристік индустрияны әлемдік туристік нарық жүйесіне толыққанды кіріктіре алатын, жоғары тиімділікке ие, заманауи талаптарға жауап беретін және бәсекеге қабілетті кешенді құрылым қалыптастыру болып табылатынын көрсетті. Туристік секторды мемлекеттік деңгейде қолдау мәселесі ел Президенті мен Үкіметтің тұрақты назарында екендігі байқалады [1]. Мұны Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2030 жылға дейінгі жаңа тұжырымдамасының қабылдануы айқын дәлелдейді. Аталған стратегиялық құжатта экономикалық, әлеуметтік және технологиялық сипаттағы маңызды әрі іргелі міндеттер белгіленген.

Мемлекет басшысының Қазақстан халқына арнаған жыл сайынғы жолдауларында ұлттық экономиканы жаңғырту, халықтың әл-ауқатын

арттыру, табыс пен өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ цифрлық экономикаға көшу қажеттілігі ерекше аталып өтеді. Бұл міндеттер туризм саласына да тікелей қатысты, себебі туристік индустрия қазіргі кезеңде технологиялық жаңғыртуды талап ететін экономиканың маңызды секторларының бірі болып отыр.

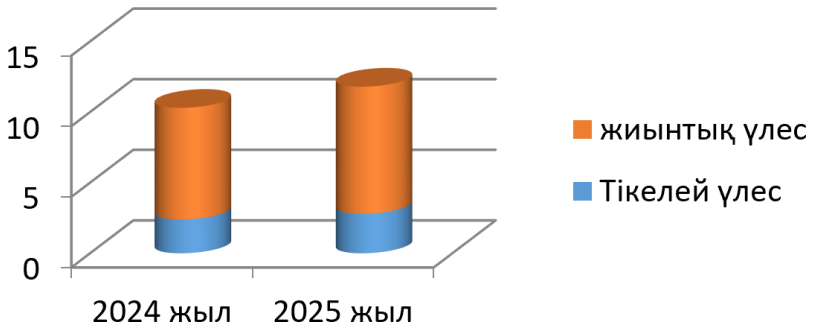
Қазіргі таңда әлемде туризм саласында цифрландырудың рөлі өте маңызды болып отыр. Ол еңбек өнімділігінің артуына, негізгі өндіріс пен оған байланысты салалардағы жұмыс орындарының көбейуіне, толық, дәл және уақтылы ақпарат алу мүмкіндігіне, сондай-ақ басқару сапасына тікелей ықпал етеді. UNWTO болжамы бойынша, туризм индустриясының әлемдік ЖІӨ-ге қосқан үлесі 2030 жылға қарай шамамен 10% деңгейінде өседі (9,2 трлн. долл.), бұл ретте тікелей салада 21 миллионнан астам жаңа жұмыс орны құрылуы мүмкін. Сонымен қатар, 325 млн адам туристік бағыт бойынша жұмыспен қамтылатын болады, бұл жалпы әлемдік жұмыспен қамтудың 10 пайызын құрайды. Дүниежүзілік туристік ұйым әлемнің барлық елдерінің үкіметтерін ақпараттық желілерді жетілдіру, инновациялық және инвестициялық ноу-хауды енгізу арқылы адами капиталын пайдаланып, жұмыс орындарын құрудағы туризмнің әлеуетін жүзеге асыруға шақырады. Қазіргі уақытта саяхат және туризм әлемдік жұмыс күшінің шамамен 11% құрайтын ең ірі жұмыс орындарының көзі болып отыр. Туризмнің экономикалық әсері оның ЖІӨ-ге қосқан үлесімен, валюталық түсімдерімен және жұмысқа орналасу мүмкіндіктерімен анық көрінеді. Технологиялардың жаһандық интеграциясы туризм индустриясына енуде және оны бірқатар ірі технологиялар арқылы қолдауда. Туристік өнімдерге сұраныстың өсуі цифрлық платформаларды енгізу арқылы технологиялардың кең спектрін, әсіресе цифрлық экономиканы дамытудағы негізгі қозғаушы күштердің бірін қалыптастырды. Цифрлық технологиялар белгілі бір операцияларды айтарлықтай жеңілдетеді, ол үшін бұрын көп уақыт пен ресурстар қажет болатын [2].

Сандық экономиканың әртүрлі анықтамалары бар, алайда ең дәлірегі – цифрлық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып жүзеге асатын экономикалық қатынастар жүйесі деп түсіну қажет. WTTC деректеріне сүйене отырып, 2024 жылы ішкі туристік шығыстар 3,4 млрд. USD құрады (салыстыру үшін, 2023 жылы – 3,0 млрд. USD). Бұл көрсеткіш резиденттердің Қазақстан ішінде іскерлік және демалыс мақсатында жасалған сапарларын қамтиды және ішкі туризмге қатысты тұтынуды сипаттайды. Халықаралық туристік шығыстарды сипаттау үшін “шетелдік келушілердің шығыстары” (Visitor Exports) көрсеткіші пайдаланылады, ол шетелдік келушілердің іскерлік және жеке мақсаттағы сапарларға, соның ішінде көлік шығындарына қатысты елде жасалған шығындарын көрсетеді. WTTC деректері бойынша Қазақстанда бұл көрсеткіш 2024 жылы 1,94 млрд. USD болды (2023 жылы - 1,7 млрд. USD). Сонымен қатар, 2024 жылы демалыс шығындары (Leisure spending) 4,57 млрд. USD құрады (2023 жылы - 4,0 млрд. USD), бұл ішкі демалысқа және шетелдік қонақтардың шығындарын қамтиды.

Туристік сектордың ел экономикасына әсерін көрсету үшін негізгі көрсеткіш - оның ЖІӨ құруға қосқан үлесі болып табылады. WTTC мәліметтері бойынша екі санат бар. Біріншісі - туризмнің ЖІӨ-ге тікелей қосқан үлесі (Travel and Tourism Direct contribution to GDP), ол туризммен тікелей байланысты салаларда құрылған ЖІӨ-ні қамтиды (мысалы, орналастыру орындары, туроператор қызметтері, жолаушылар көлігі, мейрамханалар, бос уақытты ұйымдастыру және т.б.). Бұл көрсеткіш туризм индустриясының импорттық және аралық өнімдерді сатып алуды шегергендегі ішкі туристік тұтынуды негізге ала отырып есептеледі, яғни экономикалық тұрғыдан туристік тұтыну арқылы құрылған қосылған құнды бағалайды. WTTC бағалауы бойынша, Қазақстанда туризмнің ЖІӨ-ге тікелей қосқан үлесі 2024 жылы 2,8 млрд. USD құрады (2023 жылы - 2,4 млрд. USD).

Екінші санат - туризмнің ЖІӨ-ге қосқан жиынтық үлесі (Travel and Tourism Total contribution to GDP), ол туризм индустриясының ЖІӨ-ге қосқан үлесін жанама әсерін ескере

отырып көрсетеді. Бұл көрсеткіш туризмнің тікелей үлесінен бөлек, туризмге инвестициялар, нарықтық емес мемлекеттік шығыстар (туризм саласындағы қолдау, үйлестіру, туристік өнімді жылжыту, туристік ақпараттық орталықтардың қызметін қамтамасыз ету, және мемлекет барлық салаларда жасайтын шығыстар) және туризм секторымен байланысты тауарлар мен қызметтерді сатып алу арқылы өндірілген экономикалық әсерді қамтиды. WTTC деректері бойынша 2024 жылы бұл көрсеткіш Қазақстанда 9,0 млрд. USD құрады (2023 жылы - 7,9 млрд. USD).

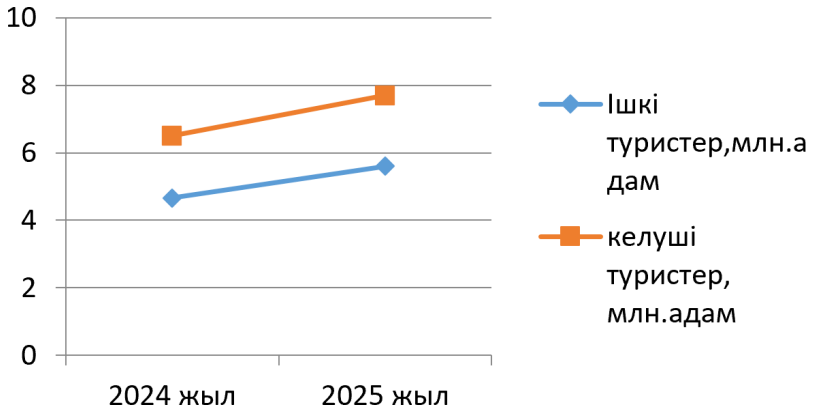

1-сурет. Қазақстанның секторының макроэкономикалық көрсеткіштерінің динамикасы (2024-2025жж.)

Ескерту - деректер авторлық талдау негізінде құрастырылды

1-Суретте көрсетілгендей, 2024 жылдан 2025 жылға дейінгі аралықта туризм саласының экономикаға қосқан тікелей үлесі 2,4 млрд.USD-ден 2,8 млрд. USD-ге дейін өсті. Сонымен қатар, саланың экономикаға қосқан жиынтық үлесі (Total contribution) 7,9 USD-ден 9,0 млрд. USD-ге дейін жетті. Бұл көрсеткіштер саладағы инвестициялық ағынның тиімділігін және туристік инфрақұрылымды цифрландырудың экономикалық нәтижелілігін айқындайды. Қалыптасқан ЖІӨ-сінің негізгі драйверлерінің біріне айналып келе жатқанын дәлелдейді.

Бизнес туризмге келетін болсақ, 2024 жылы оның көлемі 782,4 млн. USD деп бағаланды (2023 жылы – 700 млн. USD), бұл ҚР азаматтары мен шетелдік келушілердің бизнес сапарларына жасалған шығындарды қамтиды.2024 жылы ішкі туристер саны 2023 жылмен салыстырғанда 20,2% өсті және 5,6 млн адамға жетті, ал Қазақстанға келуші туристер 7,7 млн-ға жетіп, 2023 жылмен салыстырғанда 18,3% артты. Сонымен қатар, елден тыс сапарларға 10,2 млн адам шықты, бұл 2023 жылмен салыстырғанда 5,2% артық.

2-сурет. Қазақстанға келушілер мен ішкі туристер ағынының динамикасы (2024-2025жж.)

Ескерту - деректер авторлық талдау негізінде құрастырылды

2-Суретте берілген деректер туристік ағынның екі бағытта да тұрақты өсімін көрсетеді.2024 жылмен салыстырғанда, 2025 жылы ішкі туристер саны 20,2%-ға (4,66-дан 5,6-5а дейін), ал Қазақстанға келуші шетелдік туристер саны 18,3%-ға (6,5-тен 7,7 млн-ға дейін) артқан. Бұл серпін туристік нарықтың цифрлық қызметтерге сұранысының өскенін және саладағы инфрақұрылымдық мүмкіндіктердің кеңейіп келе жатқанын айғақтайды.

Қазақстан Статистика комитетінің деректері бойынша, көрсетілген кезеңде қазақстандық курорттар 12,4 млрд. теңге кіріс тауып, 2023 жылдың ұқсас көрсеткішіне қарағанда 26,5% арттырды.12 ай ішінде 815 қонақүй, санаторий және демалыс үйлері 979,5 мың қонақты қабылдады (2023 жылмен салыстырғанда 34% артық). Сонымен қатар, 2023 жылы өнер, ойын-сауық және демалыс бағыттарына 68,779 млн. теңге инвестиция салынды. Тұру және тамақтану қызметтеріне инвестиция көлемі 2023 жылы 80,780 млн. теңге, ал 2022 жылы 48,336 млн. теңге болды [3].

Осыған қарамастан, елдің ішкі туризмін дамытудың оң нәтижелеріне қарамастан, туризм саласындағы мемлекеттік инвестициялардың тиімділігін қамтамасыз ету міндеті өзекті болып қала береді. ҚазҰУ рекреациялық география және туризм кафедрасы жүргізген сауалнамада Қазақстанның туристік саласының қазіргі жай-күйіне (2023), даму проблемалары мен перспективаларына бағалау берілді. Зерттеуге отандық және шетелдік компаниялардың өкілдері, туроператорлар, мемлекеттік ұйымдар, қауымдастықтар, қонақ үйлер және т.б. қатысты. Респонденттер негізгі кедергілер ретінде тиісті инфрақұрылымның жоқтығын (34%), туристік қызметтердің шектеулі таңдауын (17%), кадрлардың біліктілігінің төмендігін (11%), мемлекеттік қолдаудың әлсіздігін (18%), күрделі визалық рәсімдерді (4%) және қызметтердің жоғары құнын (16%) атап өтті.

Қазіргі заманғы бәсекеге қабілетті туризм барлық қажетті инфрақұрылымдарды қамтиды: мобильді көлік, дамыған қонақ үй бизнесі, мейрамханалар мен кафелер желісі, ойын-сауық және мәдени нысандар кешені, сондай-ақ АКТ саласында толық цифрландыру. Туристік бизнесте цифрландырумен қатар қауіпсіздік, қылмыс, зорлық-зомбылық пен терроризмнің болмауы және полиция қызметінің сенімділігі маңызды. Қауіпсіздік маңызды факторға айналып, уақыт пен кеңістікке байланысты локализацияланған белсенді элементке жетті. Сапардың қауіпсіздігі жаһандық мәселе болып табылады. Қоғамдық қауіпсіздік, денсаулық сақтау, гигиена – таза ауыз су, вакцинация, дәретханалардың тазалығы – негізгі бағыттарға жатады. Алайда, бар тәуекелдер халықаралық деңгейде әлі де толық қарастырылмайды [4].

Цифрландыру мен қауіпсіздік туризм индустриясында жаңа өнімдерге, қызметтерге және инфрақұрылымға инвестициялау кезінде туындайтын қиындықтарды жеңудің негізгі бәсекелестік факторлары болып табылады. Туризмді әртараптандыру саланың ұзақ мерзімді тиімділігін арттыруға бағытталған. Әлемдік және ішкі нарықтағы бәсекелестік туристік фирмаларды жаңа технологияларды қолдануға және динамикалық өзгеретін тұтынушы сұраныстарына сәйкес келуге итермелейді. Әртараптандыру жаңа туристік өнімдер мен қызметтердің пайда болуын білдіреді. Қазақстанда MICE-туризм, мәдени, археологиялық және қасиетті туризм, табиғатта демалу, медициналық, спорттық және этнотуризм қарқынды дамуда [5].

Әртараптандыру тәуекелдерді азайтуға, тиімділікті арттыруға және қызметтің жаңа салаларын игеруге мүмкіндік береді. Ол экономикалық қызмет түрлерін кеңейтіп, олардың бәсекелестік артықшылықтарын күшейтеді. Туристер заманауи технологияларды көбірек пайдаланады: смартфон арқылы қаланың көрікті жерлерін, аудио гидтерді, музей жұмыс уақытын, такси мен кешкі асқа тапсырыс беру мүмкіндігі бар. Туристік қосымшалар тек функционалды ғана емес, туристік сұраныс пен маршруттардың маңызды бөлігіне айналды.

Саяхат технологиясы ақпараттық және коммуникациялық технологияларды туризм және қонақжайлылық индустриясында қолдануды қамтиды. Ол компьютерлік брондау жүйелерінен бастап, виртуалды туризмге дейінгі кең спектр-

ді қамтиды. Цифрлық дәуірде Booking.com, Expedia.com, Airbnb, Aviasales сияқты қызметтер танымал. Тапсырыстар бірнеше минутта расталады, сапарды бірнеше басу арқылы жоспарлауға болады. Дамыған елдерде Saber Travel Network Central Asia, TripCase сияқты көпфункционалды мобильді қосымшалар сұранысқа ие. Қазақстанда онлайн-туризм сегменті әлі толық дамымаған: негізінен қонақүй мен авиабилеттерді брондау мен төлеу ғана кеңінен қолданылады [6].

Шетелдік тәжірибеде туристердің 74% саяхатын онлайн жоспарлайды. Түркия “туризм 4.0” бағытында цифрлық маркетингке инвестиция салады. Азия елдері үкіметтік деңгейде цифрлық трансформацияға кірісті. Шри-Ланка маусымда елдің цифрлық промосын іске қосып, 2,5 млн туристті тартуды жоспарлап отыр. Индонезия ITX желісін іске қосып, 2000 түрлі үйді брондауға мүмкіндік берді. Камбоджаның Camboticket платформасы бірнеше елде автобустар, паромдар, жеке такси қызметтерінде бір уақытта орын брондауға мүмкіндік береді.

Әлемдік туристік нарықта жаңа маршруттар мен дәстүрлі көшбасшылармен бәсекелес елдер тез дамуда. Дегенмен, елдер мен өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуының әртүрлі деңгейі халықаралық туристік ағындардың біркелкі емес динамикасына әсер етеді. Бәсекелестік позицияларды бағалау тиімділік көрсеткіштері мен әдістемеге байланысты ерекшеленеді. Қазіргі тәжірибеде жалпыға қол жетімді статистикалық мәліметтер мен сараптамалық бағалау қолданылады [7]. Ең танымал бағалаушы - WTTC, ал WEF өз баяндамасында туризм индустриясының тартымдылығына әсер ететін факторларды сипаттайды. Екі жылда бір рет жарияланатын баяндама туризм секторының тұрақты дамуына ықпал ететін факторларды талдайды. Барлық факторлар туризм мен саяхаттың бәсекеге қабілеттілік индексінде біріктіріледі, бұл 136 ел үшін есептеледі. Индекс 14 бөлек компонент негізінде анықталады.

1-кесте.2024 жылғы туризмнің бәсекеге қабілеттілік индексінің көрсеткіштері

Негізгі көрсеткіштер	Орын	Негізгі көрсеткіштер	Орын
АКТ саласындағы дайындық	52	Адами ресурс және еңбек нарығы	38
Денсаулық сақтау және гигиена	4	қауіпсіздік	47
Бизнес-орта	31	Баға бәсекеге қабілеттілігі	6
Экологиялық тұрақтылық	91	Әуе көлігінің инфрақұрылымы	67
Жер үсті және порт инфрақұрылымы	88	Туристік қызметтердің инфрақұрылымы	88
Табиғи ресурстар	85	Мәдени ресурстар және іскерлік сапарлар	69
Ескерту- кесте (The Travel & Tourism Competitiveness Report 2024) [8] негізінде құрастырылған			

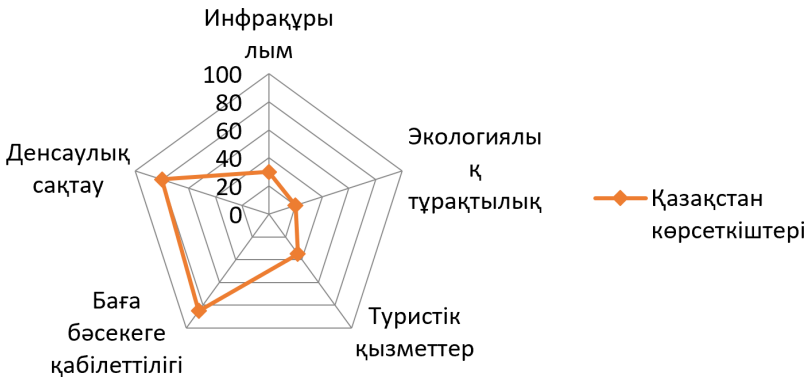
Қазақстанның әлемдік туристік рейтингтік позициясы 2024 жылы айтарлықтай жақсарды: Дүниежүзілік экономикалық форумның Travel and Tourism Development Index бойынша республика 119 елдің ішінде 52 ші орында тұр, бұл алдыңғы рет жарияланған рейтингпен салыстырғанда айтарлықтай өсу екендігін көрсетеді (бұрынғы рейтингте Қазақстан 66 шы орында болған).

3-суретте көрсетілгендей, Қазақстанның туристік секторы баға бәсекеге қабілеттілігі және денсаулық сақтау сааларында жоғары нәтижелер көрсетеді. Дегенмен, инфрақұрылымдық да-

му және экологиялық тұрақтылық көрсеткіштері қосымша цифрлық шешімдер мен кешенді инвестициялық қолдауды талап етеді.

Бұл мәселелерді шешу үшін туристік экожүйені толық цифрландыру – басымдылыққа ие бағыт.

Жаңа рейтингте Қазақстан бағалық бәсекеге қабілеттілік, денсаулық сақтау және гигиена және туристік саланың әлеуметтік экономикалық әсері сияқты факторлар бойынша жақсы көрсеткіштер жинаған.

3-сурет. Қазақстанның туристік бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша көрсеткіштері (2025ж.)
Ескерту - деректер Travel & Tourism Development Index (2025) негізінде автормен талданды

Сонымен бірге, халықаралық сарапшылар Қазақстанның инфрақұрылым және қызмет көрсету саласы бойынша әлі де жақсарту қажет екенін атап көрсетеді. Бұл жағдай жалпы позиция елдің әлеуетінің жоғары екенін көрсетсе де, әлемдік деңгейдегі бәсекеге қабілеттілікті толық қамтамасыз ете алмай отырғанын білдіреді [9].

Қазақстан Республикасының туризм саласының әлемдік бәсекеге қабілеттілік индексіндегі бұл жоғарылау ел туристік қызметтерінің сапасы мен тартымдылығының артқанын көрсетеді. Дегенмен, инфрақұрылымдық бағыттарда (көлік, орналастыру, туристік сервис) кешенді өзгерістер мен инвестициялар қажет екені айқын көрінеді.

Жалпы алғанда, Қазақстанды басқа елдермен салыстырғанда туризмнің ЖІӨ ге қосқан үлесі, туристер саны және айналым көлемі әлі де жоғары деңгейге жетпесе де, қазіргі көрсеткіштер елдің туристік нарықта өсу әлеуетінің бар екенін айқын көрсетеді. Мұндай салыстырмалы мәліметтер екінші кестеде толық көрсетілген.

2024 жылғы әлемдік туризм статистикасының деректері Қазақстанның туристік саладағы жағдайын төмендегідей сипаттайды: жылдық айналым көлемі бойынша (млн. доллар) еліміз Ангола, Гватемала, Маврикий сияқты мемлекеттермен қатар орналасқан. ЖІӨ-дегі туристердің үлесі бойынша Қазақстан Украина, Македония және Моңғолия деңгейінде тұр. Ал бір жылдағы туристер саны бойынша біз Камбоджа, Филиппин, Албания сияқты елдермен теңестірілген жағдайдамыз (stattur.ru/statistics.php).

Қазақстандағы туризмнің дамуына әлі де бірқатар кедергілер бар. Солардың қатарында: халық тығыздығының төмендігі, нарық қатысушыларының біркелкі еместігі, нормативтік-құқықтық базаның жеткіліксіздігі, инфрақұрылымның дамуының төмен деңгейі, білікті кадрлардың тапшылығы және орналастыру қызметтерінің бағасының жеткіліксіз деңгейде болуы. Қазіргі таңда отандық туристік өнімнің сапасы мен қолжетімділігі жаһандық нарықта бәсекеге қабілетсіз болып, шетелдік баламалардан төмен тұр [10].

Бұл кедергілер аймақтық деңгейде айқынырақ көрінеді. Мәселен, Маңғыстау облысының ерекше табиғи-климаттық әлеуетіне қарамастан, көлік инфрақұрылымының және цифрлық көрсеткіштердің даму деңгейінің шектеулілігі ай-

мақтық туристік бәсекеге қабілеттілігін төмендетіп отыр.

Ресми статистикалық деректер мен туристік көрсеткіштер жүйесін жеке қарастыру қажет. Қолда бар мәліметтер кәсіпорындардың туристік сұранысты қанағаттандырудағы үлесін нақты бағалай алмайды. Туристік қосылған құн мен өнімді тұтынудың туристік үлесін есепке алатын арнайы статистикалық механизм жоқ. Мұндай объективті ақпарат шешім қабылдаушылар үшін маңызды болып табылады. Статистикалық деректер мен білім саяси шешімдердің ашықтығы мен тиімділігін арттырады, қазіргі қоғамның игілігіне қызмет етеді.

2-кесте. Туризм саласындағы әлемдік статистика (2024 ж.)

Ел	Ауданы, ш. м	ЖІӨ-дегі туризм үлесі,%	Бір жыл ішінде туристер,мың адам.	Туристік саладағы айналым бір жыл ішінде миллион долларды құрайды.	ЮНЕСКО-ның сәулет және табиғи нысандарының саны
Ресей	17 098 242	5,7	31 952	14 985	1 825
Қазақстан	2 727 900	5,3	9 200	1 896	49
Грузия	69 700	23,5	9 300	2 010	38
АҚШ	9 372 610	8,2	801 20	210 235	1 290
Өзбекстан	447 400	3,2	1 000	212	52
Франция	643 801	9,1	100 000	77 000	421
Швеция	450 295	9,6	17 500	10 700	168
Оңтүстік Корея	100 363	5,1	21 460	16 700	129
Жапония	377 975	7,9	36 870	21 594	178
Ескерту- кесте (https://stattur.ru/mira statistics.php)көзі негізінде құрастырылған					

Қазақстанның статистикасы цифрлық экономиканың маңызды құрамдас бөлігі ретінде туристік саладағы нақты процестер мен проблемаларды көрсетуі тиіс. Ол деректерді уақытында бақылап, заманауи цифрлық технологиялар арқылы өңдеуге, сақтауға, үлкен және құрылымдалмаған деректермен жұмыс істеуге мүмкіндік беруі керек. Алайда, қазіргі жағдайда ресми статистика саланың сандық және сапалық көрсеткіштерімен сәйкес келмейді. Деректер нақты, түсінікті және уақтылы емес; уақытша талдаудағы көрсеткіштер кешеуілдеп, ескірген; бірнеше жыл бойынша нақты әдіснама мен даму үрдісі көрсетілмеген. Мысалы, “Талдау” инновациялық статистикалық платформасы 2011 жылға дейінгі туризмді дамыту диаграммаларын ұсынады, бірақ жаңартылмайды.

Туристік өңірлер деңгейінде соңғы уақытта тауарлық ұсыныстың ұлғаюы, қызмет бағасының жалпы төмендеуі және туристік қызметтерді ілгерілету әдістерінің жетілдірілуі арқылы бәсекелестік арта бастады. Дегенмен, аймақтың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін туристік кәсіпорындардың дамуы мен өңірдегі туризм индустриясының даму деңгейі теңгерімді болуы керек. Мысалы, егер аймақта тартымды туристік ресурстар мен орналастыру орындары болса, бірақ көлік инфрақұрылымы нашар болса,

онда ол өңір туристер үшін толыққанды тартымды болмайды және әлеуетінен қажетті пайда ала алмайды [9].

Әлемдік туристік нарықтағы бәсекелестіктің күшеюіне бірнеше фактор әсер етеді:

- әлемдік қаржы-экономикалық дағдарыстар салдарынан туристік ағындардың төмендеуі, нәтижесінде индустрия кәсіпорындары арасындағы бәсекелестіктің артуы;

- жаңа қатысушылардың пайда болуы, өздерін тартымды туристік бағыт ретінде белсенді насихаттайтын аймақтардың туристік ағынның елеулі бөлігін (әсіресе Азия және Африка елдерінен) өзіне тартуы;

- дәстүрлі емес, қызықты туристік түрлердің пайда болуы;

- туристік өнімдер мен туристер санының өсуі, бұл нарықтағы ұсыныстың қанықтылығына әкеледі.

Қазақстанның туристік саласы тек экономикалық пайда әкелумен шектелмейді, сонымен қатар елдің мәдени және тарихи имиджін қалыптастыруға елеулі әсер етеді. Мәдени туризмнің дамуы, археологиялық орындарға және тарихи ескерткіштерге саяхаттар, сондай-ақ этнотуризмнің кеңеюі Қазақстанның әртүрлі аймақтарын туристер үшін тартымды етеді. Елдегі ұлттық саябақтар мен қорықтар экологиялық туризмді дамытуға мүмкіндік беріп, табиғатқа қызығушылығы бар туристерді тартады. Бұл бағытта цифрлық платформалар арқылы экскурсиялар, виртуалды гидтер және маршруттық ұсыныстарды енгізу туристік тәжірибені жеңілдетеді және сапарды жоспарлауды ыңғайлы етеді.

Инфрақұрылымдық аспектілерге келетін болсақ, Қазақстанда әуе, теміржол және жол қатынасының дамуы туристік индустрияны қолдауға негіз болып табылады. Алайда, кейбір аймақтарда көлік инфрақұрылымы әлі де толық жетілмеген, бұл туристердің бір аймақтан екіншісіне қолжетімділігін шектейді. Сол себепті өңірлік дамуды арттыру үшін көлік жүйесін жаңғырту, қонақ үй желілерін кеңейту және ақпараттық қызметтерді цифрландыру маңызды. Сонымен қатар, білікті кадрларды дайындау, туристік қызмет көрсету сапасын арттыру және қызмет бағасын теңгерімді ету саланың жалпы бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Цифрландыру туризм индустриясын жаңа деңгейге көтерді. Смартфон қосымшалары, онлайн брондау жүйелері, әлеуметтік желілердегі маркетинг құралдары және виртуалды турлар туристерге сапарды жоспарлауды оңай және тиімді етеді. Мысалы, TripAdvisor, Booking.com, Airbnb платформалары туристерге нақты ақпарат ұсыну арқылы шешім қабылдауды жеңілдетеді, ал әлеуметтік желілер арқылы елдің туристік мүмкіндіктері туралы хабардарлық артады. Қазақстанда онлайн-туризмнің дамуы әлі бастапқы кезеңде болса да, халықаралық тәжірибені қолдану арқылы бұл секторды тез дамытудың әлеуеті бар [10].

Халықаралық деңгейде Қазақстанның туристік бағыт ретінде танылуы үшін маркетингтік стратегияларды дамыту, халықаралық көрмелер мен конференцияларға қатысу маңызды. Сонымен қатар, қауіпсіздік пен сапа мәселелерін шешу, туристердің сенімділігін арттыру және визалық жеңілдіктерді қамтамасыз ету елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Салыстырмалы түрде, Қазақстанның ЖІӨ-дегі туризм үлесі әлі төмен болса да, оның әлеуеті үлкен. Басқа елдердің тәжірибесін зерттеу, цифрлық және инфрақұрылымдық шешімдерді енгізу арқылы Қазақстан туризм индустриясында өз орнын нығайтып, аймақтық және халықаралық деңгейде тартымды бағытқа айнала алады. Бұл тек экономикалық өсімге ғана емес, елдің имиджіне, мәдени тәжірибеге және әлеуметтік даму деңгейіне де оң әсер етеді.

Қорытынды. Туризм қазіргі уақытта әлемдік экономикада маңызды және табысты сектор ретінде қалыптасты. Қазақстан үшін туристік саланы бәсекеге қабілетті әрі тиімді басқару экономиканың жалпы дамуы мен өңірлік теңгерімділікті қамтамасыз етудің басым міндеттерінің бірі болып табылады. Туризмді жетілдірудің кешенді стратегиясы сапа стандарттары мен арнайы критерийлерді енгізуге, бірыңғай маркетингтік стратегияны қалыптастыруға, жоғары сапалы инфрақұрылым мен қызмет көрсету деңгейін

гейін қамтамасыз етуге бағытталуы қажет.

Сонымен қатар, туристік ұсыныстардың әртараптандырылуы – мәдени, спорттық, медициналық, білім беру, экологиялық, этнографиялық және аграрлық бағыттарды қамтитын жаңа өнімдер мен қызметтердің дамуына негіз болады. Қатаң бәсекелестік жағдайында Қазақстан әлемдік туристік нарықта өз орнын нығайту үшін азықтүлік, логистика және технологиялық инновацияларды жедел енгізуі тиіс. Инновациялық процестер жаңа туристік өнімдерді дамытуға, бұрын нарықта болмаған турларды құруға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда сұранысқа ие саяхат түрлері – экстремалды, экзотикалық, тарихи, мәдени және этнографиялық бағыттар – кеңінен қолданылуы қажет. Технологиялық инновациялар аясында IT-технологияларды пайдаланып туристік саланы материалдық-техникалық қамтамасыз етудің жаңа нысандарын енгізу, қонақүйлер мен авиабилеттерді брондау және резервтеу жүйесін автоматтандыру, туристік маршруттардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, көліктік қызмет көрсету сапасын арттыру маңызды болып отыр.

Әлемдік тәжірибе мен заманауи инновациялық технологияларды қолдану, желілік платформаларды пайдалану және өздік цифрландыру шешімдерін енгізу Қазақстанға бірыңғай туристік бренд қалыптастырып, ұлттық туризмді халықаралық нарықта ілгерілетуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл арқылы еліміз туризм индустриясында әлемдік деңгейдегі жетекші елдермен бәсекеге қабілетті бола алады.

Қорытындылай келе, Қазақстанның туристік индустриясын жаңғырту- экономикалық өсімнің маңызды факторы. KITF секілді халықаралық алаңдарда қалыптасқан серіктестік қатынастар мен тәжірибе алмасу- ұлттық өнімді әлемдік нарыққа ілгерілетудің негізгі тетігі.

Болашақта туристік қызметтерді толық цифрлық экожүйеге көшіру және инновациялық маркетингтік стратегияларды тиімді пайдалану- еліміздің жаһандық туристік ағындардағы бәсекеге қабілеттілігін арттырудың басты кепілі болмақ.

Әдебиеттер

1. Приказ Министра туризма и спорта Республики Казахстан от 31 декабря 2025 года № 263 Об утверждении плана развития Министерства туризма и спорта Республики Казахстан на 2026-2030 годы. -Астана. -2025. URL: https://prg.kz/document/?doc_id=31980757. - Қаралған күні: 04.01.2026.

2. Индикаторы цифровой экономики: 2024: статистический сборник / В.Л. Абашкин, Г.И. Абдрахманова, К.О. Вишневский, Л.М. Гохберг и др.; И60 Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». - М.: ИСИЭЗ ВШЭ, 2024. - 276 с. - ISBN 978-5-7598-3008-5 (в обл).

3. Тесленко И. Б. и др.Цифровая экономика: учеб. пособие //Изд-во ВлГУ-2020. -120 с. ISBN 978-601-332-579-8.

4. Омарова А.С., Борбасова З.Н., Улаков С.Н. Қазақстанның туристік индустриясын цифрлық трансформациялаудың экономикалық аспектілері//Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Экономика. -2025.-Т.3.-Б.383-396. DOI 10.32523/2789-4320-2025-3-383-396.

5. Токаев К.-Ж. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм». -2025. URL: https://www.akorda.kz. - Қаралған күні: 04.03.2026.

6. Садвакасова А., Ли М. Цифровая революция: трансформация туристической индустрии казахстана: цифрлық революция: қазақстанның туристік индустриясының трансформациясы// Вестник Карагандинского экономического университета. -2024. -№ 4(75)- С.27-33. DOI 10.52445/BKEU.2024.24.78.005

7. The Travel & Tourism Development index. – 2024. URL: https://www.weforum.org. –Қаралған күні: 04.01.2026

8. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жопарлау және реформалау агенттігі Ұлттық статистика бюросы. Туризм саласындағы негізгі көрсеткіштер (2024-2025жж.) – Астана.2026-URL: https://stat.gov.kz. - Қаралған күні: 04.03.2026.

9. Бексултанова А.И. Цифровая экономика и ее влияние на традиционные отрасли//Тенция и развитие науки и образования. -2023. - Т.104. - С.76-79. DOI 10.18411/trnio-12-2024-264.

10. 23-Казахстанская международная выставка «Туризм и Путешествия» (KITF). - 2025. URL: https://onsite.iteca.kz/img/files/kitf/2025/KITF2025_PSR.pdf.- Дата обращения: 12.12.2025.

References

1. Prikaz Ministra turizma i sporta Respubliki Kazahstan ot 31 dekabrja 2025 goda № 263 Ob utverzhdenii plana razvitija Ministerstva turizma i sporta Respubliki Kazahstan na 2026-2030 gody. -Astana. -2025. URL: https://prg.kz/document/?doc_id=31980757. - Қаралған күні: 04.01.2026. [in Russian]

2. Indikatory cifrovoj jekonomiki: 2024: statisticheskij sbornik / V.L. Abashkin, G.I. Abdrahmanova, K.O. Vishnevskij, L.M. Gohberg i dr.; I60 Nac. issled. un-t «Vysshaja shkola jekonomiki». - M.: ISIJeZ VShJe, 2024. - 276 s. - ISBN 978-5-7598-3008-5 (v obl). [in Russian]

3. Teslenko I. B. i dr.Cifrovaja jekonomika: ucheb. posobie //Izd-vo VlGU-2020. -120 s. ISBN 978-601-332-579-8. [in Russian]

4. Omarova A.S., Borbasova Z.N., Ulakov S.N. Қазақстанның туристік industrijasyn cifrlyқ transformacijalaudyң jekonomikalyқ aspektileri//L.N. Gumilev atyndaғy Eurazija ұlttyқ universitetinің habarshysy. Jekonomika. -2025.-T.3.-B.383-396. DOI 10.32523/2789-4320-2025-3-383-396. [in Russian]

5. Tokaev K.-Zh. Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana «Spravedlivyj Kazahstan: zakon i porjadok, jekonomicheskij rost, obshhestvennyj optimizm». -2025. URL: https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-spravedlivyy-kazahstan-zakon-i-poryadok-ekonomicheskiy-rost-obshchestvennyy-optimizm-285014. –Қаралған күні: 04.03.2026. [in Russian]

6. Sadvakasova A., Li M. Cifrovaja revoljucija: transformacija turisticheskoj industrii kazahstana: cifrlyқ revoljucija: қazaқstannyң turistik industrijasynyң transformacijasy// Vestnik Karagandinskogo jekonomicheskogo universiteta. -2024. - № 4(75)- S.27-33. DOI 10.52445/BKEU.2024.24.78.005[in Russian]

7. The Travel & Tourism Development index. – 2024. URL: https://www.weforum.org. –Қаралған күні: 04.01.2026

8. Қazaқstan Respublikasynyң Strategijalyқ zhoparlau zhәne reformalau agenttigi Ұlttyқ statistika bjurosy. Turizm salasyndaғy negizgi kөrsetkishter (2024-2025zhzh.) – Astana.2026-URL: https://stat.gov.kz/?utm. - Қaralғan kүni: 04.03.2026. [in Kazakh]

9. Beksultanova A.I. Cifrovaja jekonomika i ee vlijanie na tradicionnye otrasli//Tencija i razvitie nauki i obrazovanija. -2023. - T.104. - S.76-79. DOI 10.18411/trnio-12-2024-264. [in Russian]

10.23-Kazahstanskaja mezhdunarodnaja vystavka «Turizm i Puteshestvija» (KITF). - 2025. URL: https://onsite.iteca.kz/img/files/kitf/2025/KITF2025_PSR.pdf.- Data obrashhenija: 12.12.2025. [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет

Қыпшақбаева А.С. - экономика ғылымдарының магистрі, Ш. Есенов атындағы Каспий технология және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан, e-mail: kypshakbayeva81@mail.ru;

Естурлиева А. и. - экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш. Есенов атындағы Каспий технология және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан, e-mail: estur2@mail.ru;

Тасанова Г. Д. - магистр сеньор-лектор. Қ. Құлажанова атындағы Қазақ технология және бизнес университеті, Астана, Қазақстан, e-mail:gulviratasanova@yandex.ru;

Асаинов А.Ж. - магистр сеньор-лектор. Қ. Құлажанова атындағы Қазақ технология және бизнес университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: arhat_asainov@mail.ru;

Баядилова Б.М. - PhD, ассистент-профессор, білім беру бағдарламалары басқармасының басшысы. Қ. Құлажанова атындағы Қазақ технология және бизнес университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: melisovna@mail.ru.

Information about the authors

Kypshakbayeva A.S. -Master of Economics, Sh. Yesenova Caspian University of Technology and Engineering, Aktau, Kazakhstan, e-maIl: kypshakbayeva81@mail.ru;

Yesturliyeva A.I. - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Sh. Yesenova Caspian University of Technology and Engineering, Aktau, Kazakhstan, e-maIl: estur2@mail.ru;

Tasanova G.D. - Master' s Degree in Economics, Senior Lecturer, K. Kulazhanov Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan, e-mail: gulviratasanova@yandex.ru;

Assainov A.Z - Master' s Degree in Economics, Senior Lecturer, K. Kulazhanov Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan, e-mail: arhat_asainov@mail.ru;

Bayadilova B.M. - PhD, assistant professor, head of the Department of educational programs K. Kulazhanov Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan, e-mail: melisovna@mail.ru.